proLékaře.cz | 16.11.2026

Diabetes mellitus – od antiky ku stredoveku

Andrea Bukovská[1,2]

[1] Nemocničná lekáreň UNM, Martin
[2] Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky JLF UK a UNM, Martin, prednosta prof. MUDr. Marián Mokáň, DrSc., FRCP Edin

Cukrovku v období staroveku popísal aj grécky filozof neskorej antiky, originálny logik, rímsky lekár, spisovateľ, tvorca systematickej medicínskej vedy a metodológie medicíny z maloázijského Pergamonu **Claudius Galenos** (cca 130–200 n.l). Ako lekár gladiátorov a neskôr osobný lekár rímskeho cisára Marka Aurélia, jeho spolucisára Luciusa Verusa, jedného z najhorších rímskych cisárov Marka Aurélia Commodusa Antoninusa (syna Marka Aurélia) a prvého cisára antického Ríma pôvodom z Afriky Septimusa Severusa obhajoval a presadzoval púšťanie žilou, ktoré sa používalo v medicíne až do konca 19. storočia. Popísal rozvetvené cievy v nádore podobné nohám raka, položil základy mikrochirurgie mozgu a oka a vypracoval návrhy niektorých chirurgických nástrojov, ktoré sa v nezmenenej podobe používajú dodnes. Ako prvý úplne oddelil prácu lekára od prípravy liekov, čím položil základy galeniky. Venoval sa aj významu psychiky pri liečbe chorôb. Ako plodný spisovateľ napísal viac ako 400 vedeckých spisov zosumarizovaných v knihe *Corpus Galenicum*. Zhrnul v nej takmer všetky staroveké medicínske vedomosti a svojou kvalitou a rozsahom ovplyvňovala medicínu ďalších 1 500 rokov. Cukrovku videl vo svojej praxi iba dvakrát, a preto ju vo spise *De locis affectibus* (O miestach postihnutí) považoval za vzácnu chorobu. Nazýval ju *diabetes dipsakos***,** choroba zo smädu, vodnateľnosť (čeština má krásny archaický termín *žíznivka*). Tým, že predpokladal, že ju spôsobujú problémy s obličkami, sa stal prvým, kto na dlhé roky spojil cukrovku s týmto orgánom. Významne vylepšil liečbu cukrovky, nakoľko k diéte zloženej z ovocia, zeleniny, morských rýb, morských živočíchov a rôzneho mäsa, vrátane bravčového, pridal liečebný telocvik a hydroterapiu.

V 2. storočí čínsky lekár **Čang-Čong-Ting** popísal chorobu s nadmerným močením sladkého moča a veľkým smädom. Ako prvý vykonával výplach čriev bambusovou rúrkou. Aj čínsky Hippokrates **Tchang-Tuong** neskôr popísal u svojich pacientov chorobu spojenú s močom sladkej chuti.

V ranom stredoveku, okolo roku 570, ďalší čínski lekári **Zhen-Quan** a **Zhen Liyan** veľmi presne popísali príznaky v súčasnej čínštine neidentifikovateľnej choroby **hsiao**. Keďže išlo o veľký smäd, moč medovej farby, vychudnutie na kosť a telo pokryté vredmi, mohlo ísť o cukrovku aj preto, lebo upozorňovali, že príčinou jej vzniku je obezita. Okrem hladovky a pohybu využívali pri liečbe akupunktúru.

Aetius Amidinus v 6. storočí popísal vo svojom spise *Tetravivlos* nenásytnú chuť k jedlu podobnú ako pri cukrovke. Aj on súhlasil s tým, že je to choroba obličiek. Okrem prísnej diéty, riedeného vína a studených obkladov na bedrá v neskorších štádiách choroby používal opiáty a ako delirogén koreň mandragory lekárskej (*Mandragora officinalis*).

Byzantský grécky lekár a spisovateľ **Paulus Aegineta** napísal v 7. storočí rozsiahlu medicínsku encyklopédiu *Pauli Aeginetae Medici Insignis Opus Divinum – libri septem.* Pre svoju úplnosť a výstižnosť bola dlhé roky bezkonkurenčná, lebo kompilovala a sumarizovala všetky poznatky východnej medicíny. Výstižne popísal aj cukrovku, ako rýchlu pasáž tekutín von z tela, čím zdôvodnil nadmerné močenie a veľký smäd. Vysvetlil aj dôvody chudnutia a prikláňal sa k pomenovaniu cukrovky *dipsakos***.** Aj on predpokladal, že ide o vážnu chorobu obličiek. Liečbou sa snažil o podporu ich funkcie a vylučovania škodlivých látok. V prvých štádiách choroby využíval pravidelné popíjanie čaju z čakanky (*Cichorium intybus*), hlávkový šalát (*Lactuca sativa*), roztok omanu pravého (*Inula helenium*) v zakalenom víne, rybie tyčinky, šťavu z uviazanej trávy, ale aj odvary z datlí, chleba púšte a myrty (*Myrtus communis*). Neskôr aplikoval obklady na podrebrie v oblasti nad obličkami zložené zo zmesi octu, ružového oleja a mladiny. Upozorňoval na nebezpečenstvo podávania diuretík, ale dovoľoval púšťanie žilou.

Bc. Andrea Bukovská
✉ **bukovska@unm.sk**

Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky JLF UK a UNM, Martin

Doručené do redakcie 6. februára 2013

Literatúra:

1. Mokáň M, Martinka E, Galajda P et al. Diabetes mellitus a vybrané metabolické ochorenia. Turany: P+M 2008. ISBN 978–80–969713–9-8.

2. Savona-Ventura C, Mogensen CE. History of Diabetes Mellitus. Issy-les-Moulineaux Cedex: Elsevier Masson 2009. ISBN 978–22–947–0990–6.

3. Švejnoha J. Vítězové nad cukrovkou. Semily: GEUM 1998. ISBN 80–86256–00–6.